

Disputatio inauguralis medica de dysenteria ... / [Friedrich Daniel Farber].

Contributors

Farber, Friedrich Daniel.
Johrenius, Conrad, 1653-1716.
Universität Frankfurt an der Oder.

Publication/Creation

Francofurti ad Viadrum : Literis Johannis Christophori Schwartzii, [1713]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kkju5gvm>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DISPUTATIO INAUGURALIS MEDICA
DE
DYSENTERIA,

Quam
*EX DECRETO GRATIOSISS. FACULTATIS MEDICÆ
IN ALMA VIADRINA
PRÆSIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO
DN. CONRADO JOHRENIO,
PHIL. ET MED. U. DOCT. FACULTATIS SUÆ SENI-
ORE & PROF. PRIM. p. t. DECANO,
PRÆCEPTORE ATQUE PATRONO PIE
COLENDO,*

PRO GRADU DOCTORALI
SUMMISQUE IN ARTE MEDICA HONORIBUS ET PRI-
VILEGIIS RITE ET LEGITIME CAPESSENDIS,
Publicæ Eruditorum disquisitioni
submittit

Ad Diem VIII. Aprilis Ann. M DCC XIII.
AUCTOR
FRIDERICUS DANIEL FARBER,
Detmoldiâ Lippiaco-Westphalus.

FRANCOFURTI AD VIADRUM,
Literis JOHANNIS CHRISTOPHORI SCHWARTZII.

Prooemium.

FLexuosa ac convoluta in anfractum intestina
perperam olim, *ut malorum in vita irritamenta,*
susq; deq; habuit, damnavit, Gens Ægyptiaca.
Hæc nimirum ductura exequias Nobilibus suis
jam defunctis, dissecto apertoq; cadavere, ex-
enteratum ecce! ventrem, in arcâ privatim repositum,
attollens Solem testem invocat, uno ex libitinariis
hunc in modum parentante: *O Domine Sol, vosq; Dij univer-*
si! qui vitam hominibus largimini, me accipite, & Diis contuber-
nalem futurum tradite. Ego enim Deos, quos mihi parentes com-
monstrarunt, semper pie colui, quamdiu in hoc seculo vixi, quiq;
corpus genuerunt, semper honoravi: nec aliorum hominum,
quengquam occidi, neq; deposito fraudavi, nec aliud quidpiam,
inexpiabile malum admisi. Si vero, dum vivebam, aliquid, quod
fas non erat, vel edendo, vel bibendo perpetravi, non per me pec-
cavi, sed per ista: arcam digito ostendens, in quâ venter positus
erat. Atque hæc locutus in fluvium eam conjicit, reliquum au-
tem corpus tanquam purum condiens. vid. Plutarch. libr.
Conviv. septem sapient. Porphyr. in quarto περὶ ἀποχῆς apud
Petr. Petit. Miscell. Observ. L. I. C. VI p. 24. quibus cum conf.
Inscript. memorabil. Græc. Romæ in horto Barberino invent. a-
pud. J. Spon. Miscell. Erud. Antiq. 118 v. am Sect. X. p. 371. Vel e-
nim intestina, licet officio situq; & formâ varient, nihil
aliud esse putavit, quam tetra scybalorum hospitia &
squalida sordium receptacula, vel eadem instrumenta
agnovit (ut ex l. c. patet) perniciofa & occasiones luxu-
riantis

riantis gulæ, de insigni aliàs illorū usu parū vel nihil sollicita. Non curavit ita functiones ventriculi insignes, & proficuum tenuium intestinorum chyli ex eo per pylorum receptionem, nec scire voluit, admixtis in duodeno bile & succo pancreatico, per motū peristalticū continuas promotiones. Admirata certè haud fuit, nec ferè potuit subtilem ac egregium partis chyli subtilioris in venas lacteas introitum, sed scire saltem voluit magnam materiæ fœculentæ atque effœtæ quantitatem homini molestam, sed cujus facta collectio & excretio felix quam optabiles sint, quis ignorat? Porro continent quidem intestina, æque ac ventriculus, irritamenta ad capiendum cibum, sed modicum, non superfluum ac supervacaneum, neque adeò etiam varium, undè pleraque corporis humani mala, seu morborum origo. Natura enim paucis contenta. Gulæ sc. immensæ invidia, & curiositas nimia hic culpandæ veniunt, citius & uberius tot morborum mala irritantes ac provocantes, paratis aliàs ad exequenda sua munera ventriculo & intestinis, nī vel quantitatis vel qualitatis materiæ obruantur vitiis, ubi tunc potius succumbunt intestina, quàm ut hujusmodi malorum esse queant irritamenta. Quæ mala cum numero varia sint, à quibus inter alias corporis nostri partes intestina etiam afficiuntur, singula verò considerare nimis longum foret, notabimus in præsens ex multis, non minus grave, quam fœdum *Dysenteriae* malum; cujus pro virili examinando irritamenta videbimus, num ipsa intestina talia pronuncianda, an verò aliundè illa derivanda, & quænam potissimum huc expectanda sint; præmissuri interim & addituri, quorum præterea rationem præsens nostrum institutum postulare videtur. Faxit DEUS, ut feliciter, ita ex voto!

§. I.

YSENTERIA, si vocis originem spectemus, ex pluribus componitur. $\Delta\upsilon\varsigma$ enim prima particula est, quæ nullibi copiosior, quàm in corporum nostrorum affectibus observatur, denotans quidem sæpissimè imperfectionem ex difficultate, exemplo $\delta\upsilon\sigma\pi\epsilon\psi\acute{\iota}\alpha\varsigma, \delta\upsilon\sigma\chi\epsilon\acute{\iota}\alpha\varsigma$ &c.

Sed quæ significatio, quatenus in genere facilitati opponitur, & quatenus, qui difficili alvo laborant, difficulter; dysenterici autem nimis facilè, quippe etiam inviti, dejiciunt, minus videtur conveniens; contradicente licet *Cælio Aureliano L. IV. c. 6. A difficultate, inquit, officii passio nomen accepit Dysenteria.* Unde meritò *Scaligerum* secuti, *Comment. in Arist. Hist. de Animal. L. X. c. 43. p. 1122.* particulam $\delta\upsilon\varsigma$ non æquè hic difficultatem, ac morbi malitiam significare pronunciamus. Hæc autem, cum pessimum intestinorum statum exprimat, copulatum sibi habet proximum vocabulum $\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\omicron\nu$ intestinum, ab $\epsilon\upsilon\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$ intus, quia in internâ corporis parte abdo.

abdominis cavitate & capacitate sita sunt. Cui nonnulli addunt tertium τὸ ῥέειν fluere, q. d. διὰ τὸ ἐντος ῥέειν, quo ipso etiam ipsum alvi profluvium, affectui nostro summe proprium indicari, nî rigidam nimis exercere velis crisin, medicè saltem verum est.

§. II.

Nomina alia, quæ sortitur, sunt *Tormina*, (*Non. Marcell.* dixit *Tormines* p. m. 16. No. 5.) quo Latinè expressit vocabulum *Cels.* L. IV. c. 15. eò quod dolore torqueat homines: *Passio dysenterica*, *Pallad.* L. III. c. 31. quemadmodum *Dioscorides* per περίφρασιν Δυσεντερικὸν πάθος appellat: *Rheumatismus cum exulceratione*, *Cæli. Aurel.* l. c. ἐλκωσις τῶν ἐντέρων *Exulceratio intestinorum*, *Galen.* L. VI. de L. A. Vulgò *Profluvium alvi cruentum*, *Fluxus alvi Dysentericus*. Nobis verò liceat *Dysenteriae* in præsens, ut jam fecimus, vocabulo uti, quoniam hoc civitate jam dudum à Latinis donatum, sub quo omnes hærecitæ denominationes simul comprehenduntur, Medicis omnibus non potest non esse notissimum.

§. III.

Neque enim ab hujus usu nos deterret generalis illa, de quâ apud *Galenum* L. III. de Caus. Symptom. gloriatur significatio, latè omni alvi profluvio, quodcunque ferè fit, solis hæmorrhoidibus, quibus etiam nunc sua stat auctoritas, exceptis, cruento communis, quales v. gr. *spleneticorum*, *melancholicorum* & *dysenteriae scorbuticorum* nothæ; it. quæ in mensium suppressione, vel ulcere mesenterii, aut *Pancreatis* observari solet; non excluso *Fluxu hepatico*, quem ex hepatis imbecillitate & atoniâ, sanguificatione falso adscriptâ, derivabant Veteres, excretionem sc. sanguinis aquosi, tenuis, loturæ carnis instar animalium recens mactatorum. Sed cum usus
obti-

obtinuerit, ut propriè & speciatiim tantum accipiatur pro vitio intestinorum, quo hæc erosionis vulgò & exulcerationis postulantur, ac proinde fluxus, cum dolore & torminibus, sanguinolenti & muci albidii, plus minus purulenti, monuisse sat est, esse hunc, qui modò considerationi atque exercitio nostris subjicietur, esse, quem Germani vulgò vocant, *Rothweh / Blutgang / Blutiger Aus- und Durchlauff* & frequentissimè, die *Rothe Ruhr à Rühren* comovere, miscere, quo turbulentam fluidorum heterogeneousorum mixtionem, vel commotionem, unicam floris hujus rubicundi causam, indicent.

§. IV.

Definimus autem nos Dysenteriam, quoad 1. in ea notamus dejectiones alvi frequentes. 2. Agmen ducunt dolores & tormina. 3. Ipsæ dejectiones non sunt tercorosæ, sed nunc simpliciter mucosæ, nunc internistæ, nunc simpliciter sanguineæ, (hinc alba & cruenta dicta) & sic à Diarrhæâ, cum quâ initio sæpè confunditur, Lienteriâ, Passione cœliacâ ac cholera se ipsam distinguit, quod sit *Dejectio alvi frequens, torminosa, mucosa, plus minus cruenta.*

§. V.

Ex quâ patet definitione, duplicem omninò in omni dysenteriâ morbum esse agnoscendum, alterum sanguinis, laborantis apostasi, quatenus diversæ ipsi inant indolis particulæ, omnium tamen vitæ, adæquata cuivis individuo proportionem, conformes, tam diu integrâ, quàm neutræ harum vel quantitate, vel quantitate, aut motu peccent; turbata verò, quoties, omnubio hoc soluto, modò hæc modò illæ partes in dysenteriâ serum seu mucus ad secessum disponun-

tur: Alterum *intestinatorum*, quatenus seditiosum hunc & à sanguine secedentem excipiunt humorem, de quorum structurâ, situ, connexione ac vasis tam propriis, quam communibus, varia & curiosa hinc inde Anatomicorum consulenda sunt studia atque observationes.

§. VI.

Jam verò, cum duplicia ab authoribus recensentur alia *tenuia*, *crassa* alia, quæritur meritò, quænam fortassis in hoc affectu afficiantur intestina? ubi sunt, qui tenuia, alii, qui crassa, alii, qui utraque affici contendunt. Utraque sanè nunc seorsim nunc conjunctim affecta præterquam quod observaverint ii, qui ejusmodi cadaver artificiosæ sectioni subjecerunt apud Bonet. in sepulchret. Tom. I. L. III. S. XI. p. 853. I. adsunt quoque signa, quæ tum intestina simul omnia, si non tota, tamen singulorum partes, tum partem in specie correptam loquuntur, hæcque denunciatur à dolore, loco doloris, tempore exitûs excrementorum & horum variâ mixtione. Intestina quævis pati, sunt qui ex dolore lancinante undique, seu vago & ante excretionem sentire atque colligere volunt. Tenuia laborare evincitur, si dolor præsens, intensus, acutissimus, vehementissimus, non aliter ac videantur cultris hinc inde discindi aut quasi aciculis pungi, idcirco quia gracilia sunt, & sensu magis exquisito prædita hæc intestina: Si circa umbilicum & regionem hypogastricam, ubi ilei & jejuni situs, hic magis eminet dolor: si tardior post dolores & tormina, ob longiorem à superioribus intestinis ad anum viam, contingit excretio, & si in hac stercus, sanguis & mucus permixta magis & confusa invicem;

item

item excrementa nonnihil chylosa cum ramentis tenuioribus prodeunt, atque demum, si ad vomitum stimulantur ægri, propter partium vicinitatem, & magis anxiosi sunt, hincque medicamenta ἀνωλερῶν, quod quidam addunt, gravius in curatione pondus habent. Econtrario crassa potius ægrotare intestina credere jubent dolor paulò remissior & nonnihil obtusior isque infra & juxta stomachum & utrinque juxta latera, maximè sinistrum, secundum nempe coli ductum, & frequentior, quæ urget, egerendi cupiditas atque subsequens dejectio celeris atque subita, odore non adeò gravis. Accedit, ubi excrementa minus sunt confusa, sed potius adsunt vestigia certa & aperta, quibus cruor & mucus à se invicem distinguuntur, dum vel circum circa adhærent, vel leviter permisti interdum antè, nonnunquam statim post excrementa exeunt, atque ubi tandem clysteres potionibus utiliores & magis salutare observantur.

§. VII.

Neque verò solum intestina, sed & aliæ partes in dysenteria afficiuntur, quas inter nonnunquam ventriculus, pulmones, jecur, lien &c. ut exinde satis constet, intestina nunc per ἰδιοπάθειαν affici, quatenus materia acris & erodens vel in cavitate colligitur, vel in intestinorum substantiâ generatur; nunc saltem per συμπαθειαν pati, dum ex aliis partibus, imprimis massâ sanguinea eò mittuntur humores acres ac erodentes, aliàs sanè etiam per se lædi & unà etiam per consensum, quatenus sc. ab externâ causâ pituita intestinalis acris evadit, vel ipsa materia externa per se est acris & erodens, ac deinde propter factam

irritationem confluunt ex massa sanguinea & aliis partibus humores vitiosi & copiosiores.

§. VIII.

Ad causam infaustæ hujus per sanguinem excretionis, s. Dysenteriaë, efficientem proximam, seu formalem, quod spectat, accusamus spiritus intestinorum substantiæ influos, motus peristaltici auctores, excretionis proficua admodum naturalis promotores, qui in hoc affectu irritati locum majoribus copiis occupant, & qua quaversum inibi propulsi & nullibi quoque exitum invenientes motum adipiscuntur inordinatum, auctum & coactum, dolores torminosos creant serumque seu humores corruptos atque ipsum sanguinem à totâ circumeuntis sanguinis massâ ad cavitatem intestinorum invitant, se jungunt atque segregant. Hi enim prout actionum sanarum spontanei, ita etiam morbosarum inviti auctores existunt, quemadmodum etiam præternaturalem horum spirituum impetum crebrior & convulsiva quasi indicat excretio. Hinc est, quod Veteres causam immediatam proximam dixerint irritationem continuam facultatis expultricis intestinorum, quam Helmontius ejusque asseclæ per indignationem Archæi intestinalis, à causis occasionalibus lacesciti, exprimunt; utrique, nî animati quid, aut ratione præditi subesse fingatur, in causâ nobiscum determinandâ convenientes.

§. IX.

Causam particularem seu universalem, quodnam sc. spiritibus in hoc affectu afferat motus horumque amicam ac suavem alioquin in statu naturali conjunctionem perturbet, relictis in medium **De Chymico-**
rum

rum simulque Paracelsistarum resolutio, Helmontii acore p. n. Archeum furiosè irritanti, Sylvii duobus pugilibus, bile & succo pancreatico & alterutro contuso, Willisii succis, nervoso & nutritio, redundantibus, stante tamen suâ cuique opinione, determinamus *acre quodcunque internum*, intestinis, ut pertinaciter adhærescat, affixum, ut in tantum continuò pungat, vellicet, stimulet, arrodât, ut post sufficientem factam excretionem solutio continui immineat, undè dolor & tormina, ut læsio per solutionem ipsam accidat, undè sanguinis effluxus sequitur. Atque ut exemplis similibus hoc illustrem, notum est ac vulgare, quàm ii, qui justò acriora naribus admovent sternutatoria, ob eximiam & crebrò præsentem, quam patiuntur, convulsionem, humorem copiosorem subsequente sanguinis fluxu emungant. Observatur non semel, ut purgatione ab imperitis exhibitâ, plusquam decet, acri, violenta intestinorum, qua spasmus afficiuntur, vellicatio fiat, quam denique hypercatharsis cruenta supervenit mala plerumque ac periculosa.

§. X.

Acre autem hoc singulari qualitate præditum sit oportet, non aliter ac cantharides peculiariter offendere solent vesicam urinariam. Acre ergò hoc in specie erit, quod membranis intestinorum nervisque naturâ suâ inimicissimum, hocque *acidum* esse quis negabit? Hoc enim quocunque errore ad intestina perventum membranas nervosas pungit, vellicat, ita quidem, ut ad sanguinis prodigentiam disponat. Probant hoc ipsum mulieres hystericæ affectibus intestinorum spasmodicis obnoxia, quæ ob acres & acidos succos, plus minus exagitatos, facile graves dysenterias incurrunt. Quibus

bus accensendi prægressi morbi ex acrimoniâ sanguinis acidâ oriundi, quibus tanquam symptoma supervenit dysenteria, id quod practici observarunt in variolis, morbillis, scorbuto, hæmorrhoidibus aliisque.

§. XI.

Enimverò, cum dysenteria alia sit sporadica, communis alia, hæcque vel endemia, vel epidemica, distinctio hæc diversitatem quandam causæ materialis postulare videtur. Quare primo loco notamus, in dysenteriâ sporadicâ acre hoc acidum *virtute pollere plus minus corrosiva*. Hinc esse asserimus, quod dolores irritatione suâ nimîâ eò majores, excretiones eò frequentiores, erosione suâ vehementi excoriationes magis felices atque per has hocque saltem modo sanguinis effluvia reddat. Oritur hæc vel ex succo pancreatico, per se tali, haud sufficienter à bile temperato, seu eodem copiosiori, ab irritantibus purgantibus in intestina effuso: vel dependet ab humoribus biliosis, serosis & pituitosis. Hi enim quantitate & qualitate peccantes & ad intestina delati diutius illis adhærentes plusplusque depravantur, accescunt, exacerbantur, atque sic exacerbationem, causâ præcipuè aliquâ accedente externâ, haud difficulter inducere, & vel soli, vel duo posteriores cum bile mixti dysenteriam producere possunt. Vel assumuntur talia acria, acida, corrosiva, eaque aut substantiâ talia, aut rerum figurâ æqualium, aut corruptarum, aut in acorem peregrinum degenerantium.

§. XII.

Pertinent huc primò, præter *Venena*, Purgantia fortiora, quæ irritando acrius & vellicando intestina acrium succorum ad ea derivationem promovent, dysen-

dysenteriam non rarò inferunt. 2do res toto genere præter naturam dictæ, à quibus licet rarissimè, dysenteriam subortam Authorum evincunt monumenta. Sic legimus relictam ab annuli aurei asperitate per jocum deglutiti, faciem alvi cruentam, & concitatam ab adamantibus impolitis, nec minutissimè tritis, malo dolo devoratis; ut & à solo vitro non ritè comminuto, dysenteriam. Corpora enim hæc singulari instructa angulorum acie intestina notabiliter incidunt, fauciant, perforant, quo etiam factum, ut supervenientibus postmodum feбри & inflammatione, alterum quoque dictorum fluorum gravem redderint, ac mortiferum. Quibus addenda esse videntur rostellæ hamatæ vermiculorum alborum rubrorumque unà cum excrementis alvi (præsertim in dysenteria malignâ) quondam conspicuorum; it. rostra vermium nescio cujus omnia figuræ, acuminata ad pugendum & vellicandum apta, à quibus aliquandò, etiam ascaridibus, per intervalla dysenteriaæ datae causæ mentio fit. Verum dubitamus, vermesne hic à dysentericis rejectis causæ, an potius producti morbifici titulum mereantur, cui posteriori sententiæ eò facilius subscribendum, quò clariùs evadit, eorum ovula mollius non, nisi in rebus cubare corruptis & putridis, ubi potentiam explicandi sese evolvendique acquirunt. Horum præsentiam testantur quidem signa, quæ prostant, pathognomonica plerumque non incerta, sed qui post diligentem excretionem, vel intestinis & eorum muco tenaciter adhærentes, vel in globum velut condensati, rarò apparent. Ut probabile fiat inde, quicquid assumitur, quantocyus ad partem intestinorum affectam affluit,

eâdem etiam elabi celeritate, intactâ relictâ omni viscosâ & tenaci materiâ. 3tiò illa, quæ facillimè corrumpuntur, & corrupta, vel in corpore alterata & non ritè digesta, intensum acorem contrahunt, exque his fructus inprimis hortenses, nimîâ quantitate ingesti, pepones, melones, cucumeres, pruna rubra, & quam præ aliis vulgus detestatur, pruna cerea præcox (die Spillinge) Hinc attendenda Icholæ Salernitanæ admonitio:

Autumni fructus caveas, ne sint tibi luctus.

Quò porrò faciunt pingua frequenter & copiosè ingurgitata, ut & dulcia facilè in liquamina corrosiva degenerantia, saccharum; it. cibi dulces & melliti in stomacho corrupti, hypochondriacis inprimis & hystericis molesti, in quibus subjectis vitiosâ fermentatione vel nimis acescunt, vel sui commistione cum bile orgasmum excitant, & intestina nimis movent. His annumerantur carnes putridæ, ex quarum esu in Indiam orientalem navigantes Dysenterix obnoxii facti ab hodæporicis commemorantur; carnes animalium cassâ fistulâ nutritorum in Ægypto, Novâ Hispaniâ & Indiâ potissimùm orientali. Faciunt æquè damnum cruentum pisces semiputridi & casei verminosi, it. fungi; detestanda est Ostrearum & piscium marinorum valdè avida deglutitio, it. acrium nimisque salitorum ciborum esus insolitus, qui vellicante ac stimulante suâ vi intestinis dicam scribunt. Nec omninoxâ carere potulenta, loquitur communis ex assiduis comotationibus, ex aquæ frigidissimæ continuato potu, ex aceti austeri & cerevisiæ novellæ nondum defæcata, vini etiam acidi & cujusvis malæ notæ, variorum item ex fructibus expresorum, musti

multi vinosi, pyracei &c. usu nimio profluens sanguinis ex alvo cursus. Rarioris casus locum occupat dysenteria, quæ juxta authores nonnullos prius agnovit vinum in vase cupreo in puteum frigidissimum demersum; it. aquas valde crudas aut minerali aliquo infectas, inque potum ordinariè vocatas; aquam, vinum seu acetum in plumbeo vase asservatum. Cui adjicitur, quæ ex aquâ ex nive liquatâ copiosiori haustâ, it. quæ ex acidularum abusu frequens, & nonnunquam insolens lethalis observata fuit. Atque hæ præcipuè sunt causæ remotæ, quæ, siue errore externo, siue interno dysenteriam inferunt, ita dictam, benignam, in quâ peccat acidum acre, quoddum in intestinis intestina pungit atque vellicat, serum ac humores allicit, dum erodit atq; excoriat, hoc saltem modo sanguinis fluxum provocat.

§. XIII.

In epidemicâ autem dysenteriâ (endemiam non tango; eò quod regionibus nostris non sit communis, qualis illa Hybernorum, cujus meminit Sydenham in Opusc. & quam examinasse dicitur Borlassus Tract. de Hyberniâ, quamque de agro Tholosano confirmat Vorandæus de morb. Intest.) vices causæ particularis seu occasionalis æquè quidem obtinet \ominus acidum, sed *penè acerrimum, intestinis specifico suo sapore maxime insensum, idque sub mole minimâ efficacissimum.* Hoc sc. tanquam miasma quoddam, sanguini impressum, adeòque intimè ipsi confusum, inde ad intestina latum, illis imprimis inimicum acrimoniam acidam hostilem affert, intestina continuò tamque fortitèr vellicat, stimulat, ut ex irritatione & crebriori contractione
B 2 seu

seu repetitis spasmodis non possit non copiosior sanguinis fluxus excitari; undè, tumentibus sanguine intestinis, eadem rubent & non raro inflammantur, & per aperta partim, partim erosa vasa cruorem profundunt, quæ sc. cruoris profusio est consequens saltem, seu effectus alterationis seu vellicationis intestinalium, ab acri rodente in benignâ, & miasmate virulento in malignâ dysenteria, ita tamen, ut in hac ad fundendum sanguinem non opus sit prædictâ ex coriatione. Absurdumne hic erit, an verò consonum, si fluorem istum sanguineum in epidemia hæc cruentâ, qui prodit ex intestinis, eadem ratione contingere statuamus, quâ hæmorrhagia narium? Compertum enim est, nonnullos arteriarum carotidum ramos disseminari per universam tunicam glandulosam, quorum præclarum officium est non solum calorem & alimentum afferre partibus, sed & alter subest usus, sc. plurimum feri deferre ad glandulas papillares; quapropter illarum orificia admodum hiare oportet. Eadem certè ratio est arteriarum mesentericarum, quibus cum officium commune est, plurimum feri, pituitam aliosque humores supervacaneos, aut vitiosos, naturaliter adducere ad intestina. Sanguis autem, si quantitate peccaverit, vel qualitate, vel impetu nimio creatur, vi viam sibi quærit, & conficit per utriusque dictos ramos arteriosos. Ecce! in dysenteria epidemica dum miasmatis similitudo in motu & mixtura cum sanguinis particulis intercedit nulla, neque adeò inter se convenire mutuoque congressu amplecti queunt, illicò sequitur in adversum conflictus & quidem major, quò sanguinis particulae magis sibi adhærentes & particulae

culæ illæ hostiles pertinacius insurgentes, ab utrâq; parte potentius operantur. Succumbit verò hoc in casu sanguis, velut in peste corruptus, humoresque statim à reliquâ hujus massâ, ne tota subindè labefiat, fecernuntur. Subjectum itaque epidemicæ dysenteriae primum est ipsa massa sanguinea, dum sc. spiritus vitales, qui subtilissima & maxime activa sanguinis portio habentur, contagiosis effluviis atque exhalationibus ex infecto corpore emissis conspurcantur, atque hâc ratione fermentatio motusque p. n. & miasmatica dispositio sanguini ac spiritibus humoribusque cæteris imprimuntur.

§. XIV.

Hæc tanta miasmaticæ hujus sorditiei efficacia pariter in sanguinem ac profluentes inde humores, pariter in bruta ac hominum corpora sævit, non tamen semper eâdem malignitate, aut pari ferè semper contagio. Hinc epidemica dysenteria alia est maligna, benigna alia, utraque insigniter contagiosa, nunc cum, nunc sine febre affligere consueta. Malignam equidem hic locus & abhinc septennium in memoriam revocat, benignam, qui modò præsens fuit, autumnus præsetulit, cujus occasione ei, qui delectatur numeris, ex septenario mysteria eruere licebit. Illa multos furibunda agressa plurimos trucidabat, hæc plurimos adorta non ita multos sustulit. Maligna enim plus habet in recessu, utpote quæ virulenta & quasi pestilens plures interficit, & quæ miasma suum hujusque vim per contagium magis propagat latiusque explicat. Quandoquidem omnia corpora, & sic quoque nostrum poris constant & materiæ subtili pervia sunt, unde radios quosdam sive effluvia

cum vehiculis indefinitis ex corporibus & nostro etiam egredi, egressamque in alia potius similia cognataque operari, sole meridiano clarius est: Corpus quippe & configuratione partium avidius illud recipiet, quod sibi quodammodo proprium est. Neque minus juxta diversi specie miasmatis activitatem in fermentando se seque multiplicando, ætherisque constantis cursum epidemia dysenterica observabitur plusminus contagiosa, maligna, atque pestilens, eaque aut solos homines occupabit, aut brutis juxta æconomos, solis animalibus domesticis v.g. canibus, felibus, aliquando etiam juxta veterinarios equis, item bovino generi &c. infesta erit.

§. XV.

Cum verò omne contagium, quicquid agit, contactu miasmatum suorum præstet, scire non ita poenitebit, hoc contactu vel immediato, vel mediato demum inficere. Immediato contactu contagiosa certò refertur ab authoribus dysenteriae, vel ob vaporationem malignam ex excrementis morbidorum factam, partim per ipsum anum in loco, ubi excrementa dysentericorum laborantium jacent recondita, exceptam, partim inspiratione simul ex incautâ excrementorum inspectione intra corpus admissam; vel ob non benè abluta & purgata clysterum instrumenta, quibus dysenterici usi fuere. Hæc etenim cum necdum ab omni spiritu libera existant, sed potius portionem quandam retineant, hinc propter pulsum in universo continuum, quâ datâ portâ, in nobilissimas corporis partes sese recipiunt insinuantque, & sanguinem reliquaque fluida abominandâ spurcitie suâ offendunt. Mediato autem magis contactu afficit,

afficit, quando virulentum hocce miasma per aëra, nunc totius regionis, nunc urbis, quo modo etiam à consortio ægrorum maximè remotos corripit, nunc huius illiusve saltem domicilii dispersum est, quo, qui adstant & inserviunt cum Chirurgis, Pharmacopæis, Medicisque, servos, ancillas, omnium verò maximè consanguineos invadit, quia vehicula illa miasmatis per aërem delata velocius feliciusque opportuna subintrant loca, qualia jam consanguineorum censentur maximam partem esse corpora, nisi & in motu ac figurâ plurimum differant.

§. XVI.

Quod verò febris hoc in casu fiat, vehemens admodum, si æger ætate floreat, vel cardiacis incalescat, (eaque interdum petechialis) haud difficile quisque percipiet ipsam ob particularum sanguinis secessum fieri. Hæ enim hic loci retentæ minus circulationis leges absolvunt, verum & in figurâ & motu mutatæ omnia inordinata producant, acescunt, & fiunt corrosivæ, fibras partium carnosarum atque etiam nervosarum dissolvunt, & quidem ut in cincinnos resiliant, situmque priori contrarium necessariò acquirant, faciunt. Hinc aliæ particulæ antea per illas partes fluere solitæ, maximam partem in motu suo impeditæ & accumulatae ignem igni, malum malo addunt. Jam verò, cum nihilominus propter circulationem pars quædam humorum continuò cum vehiculis insolitis, purulentis nimirum, vel partim corrosis particulis, jam excrementis factis, usque valde heterogeneis in sanguinis massam propellatur, & spiritus eorum interstitia perfluens toto genere alium sanguinis massam perfluentem oppugnet, nil certè aliud, quam insultus

sultus illos febriles expectabimus, teste Sene; *dum pur fit, febres fiunt, confecto pure minus.* Prout autem partes magis magisque inficiuntur, imò à crassis intestinis ad tenuia, & nonnunquam ad ventriculi substantiam usque morbi fomes ac focus proserpunt, sic etiam ob puris generationem affectus exacerbatio distinguitur, & quò quidem illa puris generatio major fuerit, eò quoque feбри magis vel minus affligitur patiens. Comitatur lingua subalbida, mucilagine densè obsita, & si vehementius æstuet corpus, nigra etiam & sicca observatur. Prosternuntur vires, dissipantur spiritus, vigiliæ mirum quantum vexant, anxietas & inquietudo hinc inde corpus jactant, sitis arida miseros torret, magnum certè periculi præsentis indicium. Aphthæ nonnunquam oris interna faucesque (aut intestina) obsident, præsertim ubi materiæ peccantis evacuatio adstringentibus præposterè impeditur: interdum progressu morbi sanguis sincerus confestim effluit, præsertim si majora vasa corrodamur: aliquandò ex inflammatione gangrænâ incurabili afficiuntur intestina, & si accidit, ut ad rectam successivè simul propagetur malum, ægri ordinariò dolorem tenebræ acerbissimum incurrunt. Supervenit non rarò ani procidentia, appetitus prostratus, interdum nausea & vomitus urgent, non rarò succedit singultus, tanquam pessimum signum, & cum vigiliis interdum deliria, & tandem quoque lethales convulsiones. Cunctæ verò hæ & prædictæ qualitates pravæ seu symptomata, quæ facilè se produnt, intensum calorem arguunt, ac magnam in massâ sanguineâ ut & visceribus confusionem.

Oriuntur hujusmodi epidemicæ dysenterix ex
caussa plures affligente, in quorum sc. corporibus ex-
altatum miasma fermentativâ vi sese multiplicat.
In primis animadverti meretur *aër* plus minus p. n.
alteratus, cujus inæqualis constitutio semper ma-
gnum parit incommodum, & quatenus alimenta in-
quinat, *aquarum vitium ac fructuum hortensium corrupte-
la & inquinamentum*: sic principem obtinet locum *aë-*
ris non minus ingens caliditas, quam frigiditas; qua-
rum illa non humoribus tantum, verum etiam massæ
sanguineæ, quam nimis fundit & attenuat, fermenta-
tionem p. n. inducit; hæc verò non saltem propter nata
indè tormina humores ad intestina abripit, verum
etiam ob denegatam satis liberam transpirationem
magis serosos fluidosque humores cumulat atque adau-
get. Enim verò non simplex talis *aëris* siccitas, æ-
que simpliciter frigus tale per se dysenteriam pro-
ducere solet, sed ea solum *aëris* intensè calidi con-
stitutio, quæ sicca, maximè diuturna, & quam frigus
acre intensum, sine singulari qualitate *aëris* inter-
veniente mediâ, subito excipit. Ubi non minus è
contrario valet frigoris acerrimi cum intensiori æstu
commutatio, quam, licet rarius, aliquandò in primo
vere experimur; si nempe nimis gelido & intolera-
bili hyemis frigori aura vernalis derepentè superve-
niat. Hinc Hippocrates Sect. III. Aphor. II, 12.
*Si hyems sicca & aquilonia, ver autem pluviosum & australe
fuerit, æstate necesse est febres acutas fieri, & opthalmias &
dysenterias, mulieribus præsertim, viris naturâ humidioribus.*
Item; *Si australis hyems & pluviosa, ver autem siccus &
aquilonium, dysenterix fiunt.* Quorum effatorum con-
firma-

firmationem satis effectuosam suggerunt anni 166ti
 æstas & simul dysenteria perpotissimas Europæ par-
 tes æstuans, ut & constitutio anni illius seculi 76ti
 ac 84ti hyems frigidissima, ver subsequens siccissi-
 mum, & æstas tota calidissima. Quænam tempesta-
 tum currentis nostri ad finem anni ratio fuerit epi-
 demica? referre multis superfedemus, dum quilibet
 æstatis incommoda & molestias passus, post improvi-
 sum frigus, eò gravius plurimi gravissimum exin
 dysenteria malum tulere. Verum ut ut omnibus
 cœli constitutionibus dysenteriam excitari posse
 compertum habeatur, plerumque tamen in fine æsta-
 tis, & autumnii initio caput extollere Medici suo tem-
 pore de hoc morbo debellando solliciti, unà cum ipsâ
 vulgi experienciâ, testantur. Deinde aëra secun-
 dant, quæ communiter perhibentur venenata, & ex
 illis ros quidam singularis, quo aliquandò brassica ca-
 pitata infecta, escas conficiendo noxias, dysenteriam
 publicam lethalem fecisse legitur. Rubigo & uredo
 post diuturnam siccitatem & aërem squalidum supra
 fruges vineasque deciduæ, seu miasma malignum
 evaporans ex terræ superficie foliis arefactis instar ar-
 senici adhærens, quot dysenteria nonnunquam sti-
 mulos admoveant, præterquam quod Poëta canit:

*Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos
 Esset rubigo,*

Narrat in specie historia anni seculi præcedentis 24ti
 & 66ti ob corruptos post aërem squalidum fructus
 & inde sævitiem ortam memoratu digna. Rarissimus
 casus est, quem adnotavit Paulinus in *Append. M. A.*
N. C. Ann. VI. Dec. 11. obs. 25. ubi grandior quædam
 musca insidens manui nobilis fœminæ acriter pun-
 gens,

gens, pulla, tumorem prius induxit insignem cum malignâ inflammatione, post verò ægra, prægresso ingenti ventris dolore, purum tandem excrevit sanguinem; quo factum, ut ex hac demum, quæ vel inviserant, vel infervierant, & ex his proximi pagi incolæ dysenteriam incurrerint. Non fuimus quidem nos operosi in examinandis varii generis cæcis Fistulam nostrum vagabundis muscis, interim dari nonnullas, quæ per ictum & vulnus sæpè & nimis lædant, tot ubique æstivo tempore obvii ex inflammatione buccæ testes esse possunt.

§. XVIII.

Restant ex causis utriusque dysenteriae mediatis remotioribus, quæ ad has nimirum disponunt, recensendæ ex rebus naturalibus. 1. temperies; quæ in hoc passu calida æquè, ac humida apta dicitur, & biliosa, falsedinem acrimoniamque sanguini suppetitans. 2. Ætas omnis; præsertim verò accusatur puerilis, eò quod magis sanguine & excrementis abundet, nec minus inde ipsi pleraque contingant profluvia; & juxta Hippocratem Sect. III. Aphor. 30. ætas præcipuè virilis sive perfecta ansam præbet. 3. Sexus; qui uterque conspirat, fœmineus tamen magis ob raritatem sc. corporis, ob animum præ viris impotentem, in vetita proclivem, victum etiam deteriorem nonnunquam desiderantem. 4. Habitus corporis; ut, qui obesiori sunt præditi, aut qui nimium gulæ indulgent, vitiumque aliud in hypochondriis fovant, facilius certè corripiantur. Ex rebus non naturalibus supersunt somnus & vigiliæ, quæ si modum excedant, retardando impediendoque chylificationem, non ultimum ad inducendum hunc morbum

bum locum obtinent. Porro quies nimia digestionem imminuens, & excrementa præter fas coacervans, ut & vehementiores tam corporis, potissimum aëre æstivo, quam animi motus v. gr. exercitia diuturna, equitationes, præsertim in equis succusforibus, cursus & saltationes excedentes &c. quæ cuncta partim spiritus atque sanguinem, & quicquid in corpore humorum latitat, supra modum commovendo turbant, undè in dispositis facile dysenteria unà cum febre excitari potest, partim spiritus dissipant, appetitum destruunt, atque ita absolvendæ digestionis minus idoneum reddunt ventriculum, cruditates cumulant, sicque dispositionem inducere valent. Similiter ira insignis hîc est efficaciam, cui manus porrigunt curæ, metus, terror, & tristitia. Nec prætereunda excernenda, ad quæ etiam fluxus hæmorrhoidalis & foeminarum menses pertinent, quorum sc. justo diuturnior in corpore retentio, corruptio & acrimonia non parum ad affectus hujus generationem conferunt.

§. XIX.

Differentiæ ex recensitis facile colliguntur; quare iisdem hîc multum immorari vix operæ pretium erit. Sufficit, si exploratum habeat Medicus, utrum præsens dysenteria sit incipiens seu recens? quando nempe abest adeò frequens & torminosa excrementorum cum sanguine dejectio. An verò confirmata? quando in augmento & statu morbus est, & frequens adest humorum excretio: Num intensa? quæ ita insignis est, ut intestina velit quasi dirumpere; sed num remissa? in qua dolor ac dejectio remittunt: Sit continuata & sine intermissione, quæ communis illa & vulgaris? an periodica? quæ
certo

certo & notabili interjecto temporis spatio ægrum apprehendit. Criticane, an symptomatica? solitaria, vel simplex? h. e. nec morbo alio stipata, neque multis circumdata Symptomatibus? an comitata, alia cum febre, & sine hac alia? modò cum materiâ paucâ, modo multâ. Sciat oportet, quænam dysenteria intestina nunc crassa occupet, nunc conficiat & excruciet tenuia? aut quænam utraque laceſſat? ità, ut ventriculus etiam ac vicinæ partes trahantur in consensum. Investiget, quotuplices sunt dysenterix causæ, totuplices etiam ac varias hujusce morbi differentias. Alia enim dicitur publica vel epidemica, privata alia vel endemia: alia notatur benigna, maligna alia: alia cum dolore & quidem ordinariè, indolens alia seu sine doloris perceptione.

§. XX.

Signa diagnostica informabunt nos 1. quando adventus dysenterix sit in expectatione? s. quando brevi sit adfutura? quod fieri cognoscemus, ubi leves horripilationes, ventris intestinorumque dolores, lancinationes, murmura ac borborygmi præcedunt & sentiuntur; ubi præcordiorum molestia, ciborum fastidium, somnus interruptus, inquietudo, in nonnullis fitis & calor corpus premunt atque exagitant; ubi frequens præstò & cacandi cupiditas efficere quicquam in suâ causâ haud potis; ubi insolito mœstitiæ ac tristitiæ gradu ingrediuntur tempus ægri, aut ubi ipsâ jam infestantur diarrhæâ, quam præcurrere plerumque necessarium ducit. 2. manifestabunt, quando jam præsens adsit dysenteria? idque optimè præstabunt excrementa prodeuntia cum ingenti intestinorum depressione, dolore, ac molestis-

mo viscerum quasi omnium descensu, in principio morbi flava vel alba, ut in diarrhæâ fieri affolet, quæ sequuntur spumosa, post mucosa, eaque pingua quasi, vel spermatis ranarum instar, vel albuminis ovi, vel fibras quasi plurimas, tandem pelliculas carunculasque ostendentia, quæ demum omnia excipit cruor, modò copiosior, modò parcior, nonnunquam verò planè nihil ipsius. 3. An epidemica maligna & pestilens seu contagiosa sit dysenteria? Colligetur ex eo, si multis in eâdem regione commune fuerit malum, pluresque cum symptomatis peioribus & malignitati propriis moriantur. 4. signa causarum discimus ex (α) ægris, iisque assidue inservientibus, de assumptis, victu & vivendi modo examinandis, (β) præcurrentibus l. præsentibus anni constitutionibus, (γ) benè considerandâ ægrotantium idiosyncrasiâ, & denique. (δ) ex ipsâ excrementorum diversâ texturâ & conditionis inspectione. 5. An ab inflammatione ortum trahat Dysenteria? ex siti intensâ, febre, ardore, æstu & dolore pulsatili circâ loca affecta exquisitissimisque cruciatibus percipitur. 6. Quomodo ac quibus signis à reliquis cruentis alvi fluoribus sese eadem distinguat? constat ex eo, quod in dysenteriâ propriè dictâ parum sanguinis cum variâ consistentiæ mucosis; aut sæpius & maximo cum dolore excernatur, cum è contrario in illis nunc sanguis copiosior & sincerus magis, nunc serosus & instar loturæ carniū, absente vulgò notabili, nisi quodam gravativo, dolore, nec adeò sæpè prodeat. A fluxu hæmorrhoidali se ipsam secernit, quod in illo præter sanguinem seorsim, & purum nonnunquam copiosiore prodeuntem, fæces naturalis sint consistentiæ, ac insuper

mate-

materia sine ullâ intestinorum peristole omni dijectioni, maximè dysenteria propriâ, egrediatur.

S. XXI.

Antequam autem ulterius progrediamur, quæritur meritò hîc loci, quidnam mucosa illa crassa viscidaque sit materia, quæ magnâ plerumque copiâ in dysenteria excreta conspicienda datur? Ut nostram afferamus sententiam, dicimus mucosam materiam in dysenteria partim pro nutrimento intestinorum irritatorum proximo ex intestinis læsis destillante, sed depravato & cum iisdem excoriatis aut exulceratis assimilari inepto, nunc sub formâ muci, nunc saniei, nunc puris in cavum eorum destillante, prout diversi hujus sunt gradus & corruptelæ; maximè verò omnium pro sanguinis sero laudabili æquè, ac corrupto habendam esse, à glandulis intestinorum copiosissimè secreto, inque horum cannalibus plus minusve coagulato, aut minus magisve, aut omninò non misto. Fibrosum illud, quod excernitur, vel gelatinosæ aut viscosæ existunt sanguinis partes, aut per fermentationem p.n. inductam, aut aliud quoddam peregrinum miasma ita dispositæ, ut per glandulas intestinales copiosius trajectæ ac secretæ, hinc genio & texturâ congruâ defraudatæ, in ejusmodi ex filis quasi ac fibris compacta corpora secedant; vel sunt propriè & reverà ramenta aut fibræ intestinorum, sive de crustâ istâ, quæ horum carni obducitur, seu recti tunicâ crassâ. Pellicularum seu ramentorum per anum dejectionem, quam plurimi testantur Authores, statui-mus esse exsiccati quasi, & ab acido peregrino coacti ac coagulati fæculas: vel, ut aliàs loqui amant, humorum viscidorum, crassorum tenaciumque producta.

Quibus

Quibus conferre haud poenitebit, quæ de hisce pelli-
bus in hysteriis etiam reperiundis experientia Per-
celebris Viri Excell. Dni Præsidis communicavit in
Disput. Inaug. de Idolo Muliebri in vulgò ita dictâ
Passione Hystericâ. In illis nimirum æquè, ac in his
humores lenti admodum, ob tonum forsan intestino-
rum laxatum illorum tutò undique seu toti fistulæ
adhærescentes, à morâ diuturniori junctâ acoris ca-
lorisque p. n. manu, magis magisque inspissati, & à no-
vis sensim adventantibus particulis aucti ac crassiores
facti fuere, servata ob continuum contentorum in-
testinalium transitum apertura; donec vel ab ipsâ na-
turâ, vel remediis stimolata intestina peregrinum
hunc hospitem de sede suâ deturbent, sicque, eva-
cuatâ materiâ, intestinorum ramenta tunicasque re-
fert. Ex parte etiam præter ramenta & pelliculas
istius modi ipsa intestinorum substantia crassiuscula,
seu caro quasi frustulatim erosa maximis cum dolori-
bus torminibusque rejicitur. Carunculæ autem,
quarum passim apud Authores fit mentio, sanè sub-
stantiæ intestinorum, ac quidem membranosæ non vi-
dentur esse, sed esse potius glandulas intestinales tu-
mescentes, & progressu morbi à substantiâ intestino-
rum separatas, & sub excretarum carniū sive mo-
lecularum carnosarum formâ conspicuas, cum plu-
rimis aliis certò nobis persuademus.

§. XXII.

Signa prognostica alia sunt salutis, mortis alia,
quorum pauca afferre præsens modo institutum postu-
lat. Majus certè periculum imminet, ubi maligna,
secus ubi benigna dysenteria incumbit. Si tenuia
afficiantur intestina, mala est; tormina enim, dolo-
res

res & inquietudines secum vehit vehementiores & acutiores. Ventriculum, quia vicinus proximus, ad confusionem consensumque simuldirigit, unde in principio vomitus biliosus, qui ferè jungi solet cum singultu in progressu morbi in dysenteria perseverans deterrimus, & cibi fastidium cum amarore oris &c. Quod si utraque intestina de statu hoc miserè conquerrantur, omnis concidit spes; superest autem & affulget, si modò occupentur crassa. Dysenteriam, quæ à causâ internâ ut ab atrâ & porraceâ, ut vocant, bile incipit, ac derivatur succus corrosivus acidissimus, valdè rodens intestina, exitiosam tradit, omnium tamen crudelissima à pituitâ acidâ, atque falsâ; quoniam tenax & absterfu difficilis. è contrario autem non adeò periculosa, sed curatu facilis à flavâ bile, aut cibis acrioribus, aut fructibus horæis, aut aliâ quâdam causâ externâ perveniens. Si epidemica, præsertim maligna, pejor sæpissime eorum solet esse conditio, qui ab ægrotantibus effluvia magna, ut cum vulgo loquar, attraxerunt, quam qui solummodo contagio per aëra sunt inquinati. Hæc cum febre juncta, aut si, quæcunque fuerit, superveniat febris, aut quæ adsit, intendatur, malum est, inflammationis plerumque aut insignis intestinorum corruptelæ signum. Crebrior sæcum excretio & excrementorum aut suâ sponte aut per adhibita medicamenta in meliorem eumque naturalem magis statum reditus salutem dicit; pessimam verò horum conditionem nunciant dejectiones sinceræ, nigrae, porraceæ, graveolentes admodum ac variæ; lethalem omnino, si veluti carunculæ prodeant. Neque minus periculum vitæ præfagiunt, simulque mortem

D

præ

præ foribus augurantur, larga sanguinis puri effusio, fitis intensa, magna hepatis aut ventriculi inflammatio, vigiliæ contumaces, convulsiones ac deliria supervenientia. Mali ominis sunt, macularum regressus, sudores frigidi, lipothymia, pulsus languidus, frigus extremorum continuum, cum vel sine madore, utcunque actiones videantur vegetæ nimis, animusque præsens. Dolor vehemens cum caloris sensu & abominis tensione, hujusque notabili elevatione diuturnus, remediis minimè cedens, mortis oppetendæ expectat tempus, sicuti etiam sæpè, quæ indolens occurrat dysenteria, quo ipso intestinorum gangrænam ostendit, estque in dysentericis præcipua mortis causa. Quod si lienteria aut aphthæ dysenteria diuturnæ superveniant, mala nimis, atque ut plurimum lethalia sunt indicia; sin autem maculæ nigræ vel tubercula post aurem appareant, miserum funestumq; instat fatum. Si urgeat tenesmus cum paralytico ani hiatu, ob ani sc. sphincterem resolutum, ita ut clysmata injecta statim elabantur, aut cum tantâ ob præsentem tumorem adstrictione, ut nihil prorsus intromitti queat; mox tamen admittendus erit supremus dies, qui extinctionem afferat; lætus vero excipiendus tum, cum ructus seu crepitus ventris erumpere rursus sentiuntur, ope fermenti redeuntis suo modo in ventriculum, & digestionem primam restaurantis. De reliquo, senes & pueri hoc morbo correpti frequentius pereunt, quam mediâ ætate constituti. Mulieribus uterum gerentibus minatur abortum; superveniente tamen partu legitimo subindè solvitur, utpote qui etiam ante partum salutaris nonnunquam observatur. Sit autem hoc in casu dysenteria

ria benigna, non maligna (etsi gravidis quædam non lethalis consignata fuit ævis rara) non nimis gravis neque longè ante partum; aliàs periculo ingenti vitam indiscrimen, seu certam pacem lethiferam vocans. Similiter satis periculosa est, quæ scorbuticos invadit, aut qui non adeò sana in corpore sano foveat viscera. Tales ut plurimum extinguuntur. Quorum occasione nolumus prætermittere, dysenteriam quandoque etiam in alienam planè morbi transire speciem. Tempus durationis, quod adhuc superesse videtur in dysenteriâ, non poterimus determinare, utpote quod commodissimè omnium diversa causarum activitas, enarratumque circumstantiarum concursus & absentia facient. Interdum satis chronica evadit; præterquam enim quod aliquot hebdomadam dysenterix frequentiores existant; ad plures usque menses imò annos durasse loquuntur tot apud authores exempla.

§. XXIII.

Quibus hætenus allatis, jam modum & media, quibus curatio institui possit, consideraturi, ut ex voto illa succedant, crebrò prius & accuratè animadvertamus necesse est, utrum benigna, an maligna sit dysenteria? siquidem non in omni eadem valet medendi ratio, prout etiam diversa esse cupit, si vel à causâ internâ, vel externâ, hæcque vel ab assumtis incongruis acribus, vel à contagio nata, & peculiaris in hoc, vel illo subjecto cacochymico attendi velit. Curatio morbum, ac ejus causam conjunctam respicit; hinc cum duplicem in dysenteriâ inveniri morbum superius §. 5. indigitaverimus, distinctas quoque observabimus morbi, sanguinis, ac intestino-

rum indicationes, ita quidem, ut ille ceu primarius generatim indicet, in utrâque dysenteriâ sanguinis crasin, quantum & quàm primum fieri potest, esse restituendam, speciatim verò 1. Orgasmm seu motum sanguinis p. n. turgescens in dysenteriâ epidemicâ compescendum. 2. Malignitatem educendam, seu præter naturale & hostile illud, quod vellicando intestina spiritus turbat, ex sanguine removendum ac corrigendum esse: in benigna autem 1. Humores in sanguine peccantes alterandos, corrigendos, & 2. pariter (per loca convenientia) proscribendos esse. Alter porrò morbus intestinorum, ut secundarius suppeditat indicationes 1. Uthorum irritatio sistatur, simulque sensus doloris molestissimus sedetur. 2. læsis intestinis prospiciatur. Si itaque medendi methodum in ipsâ utriusque hujus morbi conjunctione servandam spectemus, tria præsertim Medico notanda ac exequenda injungi colligimus. Ac quidem 1. irritatio intestinorum tollenda, ac provocatus indè spirituum impetus cohibendus est, idque tam acriter corrigentibus, quam anodynis sensum doloris nonnihil sopiendo. 2. in benignâ laxantibus abluenda intestina; in malignâ verò præcipitantibus ac blandè sudoriferis ventilanda massa sanguinea, tunc præcipuè, cum miasma contagiosum eliminandum est. 3. damnum intestinis illatum debitis vulnerariis, it. adstringentibus, sive stypticis similibusque resarciendum.

§. XXIV.

Pro his scopis ritè obtinendis, quoad primum (a) pungentem humorum acrimoniam in primis viis latitantem corrigunt medicamenta, quæ nunc absorbendo ac præcipitando, nunc abstergendo & minuendo

do humores acidos & corrosivos vim suam exerunt. Dabimus autem eò melius singulis subjectis convenientia, si antea probè investigatum fuerit, num eorum magis ad ferosam, aut biliosam, an verò pituitosam acrimoniam inclinent corpora. Si acrimonia peccet serosa, auxiliantur *Bolus Armen Terr. sigill. Corall. Matr. Perl. Cinis ac Lap. 69. Putam. ovor. testud. s. cochl. hort. Umbil. mar. C. C. ac Ebur ust. & ppt. Off. hum. calcinat. sepia, Dens hippopotam.* atque hujus loco *Unicornu ver. pp. &c.* Cum hisce, quia in genere omne acre acidum suo mododestruunt, opportunè conjunguntur, & juvabunt, si acrimonia emerferit biliosa, *Aq. portulac. tormentill. plantag. Syrup. myrt. Crystall. ppt. &c.* si incumbat pituosa, cum convenientibus aliis propinari simul possunt *Aq. menth. meliss. bacc. laur. junip. Rad. Zedoar. pimpinell. N. M. Mac. Cinnamom &c.* quæ non modò humorum acrimoniæ resistunt, sed ventriculi quoque digestionem, quæ non rarò in hoc affectu vitatur & corrumpitur, optimè ac singulariter inserviunt. In totâ enim dysenteria curâ summa semper stomachi habenda est ratio, ne, quò magis ille furit, eò pejor sit status morbi, & pessima insuper expectemus signa. Deinde (β) ex anodynis & narcoticis commendari volunt, merentur ac debent polychresta opiata; etsi sunt, qui ejus in hoc affectu usum planè abominatum velint. Omnes enim ferè moderni, & quidem rectè curam in dysenteria semper ab anodynis & narcoticis incipiendam suadent. Suntque talia vel ipsum *Opium correctum, vel Laudan. opiat. Essent. an od. &c. varior. it. Theriac. Mithridat. Diascord. Fracast. &c. it. Papaverina &c.* ad quæ accedit *Crocus*, cujus essentiâ præstantius nihil in hoc casu inveniri asserunt.

runr. Quod verò ad modum exhibendi opiata at-
tinet, & insignem ulterius, quâ in hoc affectu pollent,
efficaciam, placent mens & verba, quibus prævit Vir
Celeberr. Dn9 Etmüllerus *Colleg. Præst. Sect. IX c. 3.*
art. 1. p. 129. & 136. Oper. Tom. II. p. 1. edit. 1708. Nondan-
da sunt, inquit, opiata in principio sola, sed potius aliis,
præsertim appropriatis mixta, idque in specie specificis & ab-
sorbentibus sudoriferis in malignâ: item, si opus fuerit, blan-
dè intestina abstergentibus, in specie Rhabarbaro in benignâ
jungi debent, vel purgantibus vespere antecedente præmittun-
tur, ut sic melius & tutius operentur. Vel quod melius, præ-
missio laxativo, una & alterâ vice (quod commodius manè porri-
gitur) ad somnifera & opiata (quæ tutius & consultius sub no-
ctem dantur, quia rarò de die agunt; noctu verò felicius ægri
dormiunt, ac quia circa noctem ordinario exasperatur dysen-
teria) accedendum, & in horum usu perseverandum, nisi ubi
urgeat malum; tum enim mitigatis utcunque opio symptoma-
tibus blanda laxatio subjungenda, opio hic usurpato. Signum
autem remittentis mali est, si ab opiatorum usu pcedentim so-
mno naturali corripiantur ægri. Quibus addendum (v)
quod, cum excretio in dysenteriâ sit convulsiva &
spasmodica, experientia ac ratio doceant, ante pilepti-
ca temperata & hîc cum opiatis non absurdè exhibe-
ri, v. g. sulph. Lycopod. U. C. verum, Ungul. alc. Succinata,
Castoreata &c. ac quod tam pro scopo temperandi hu-
mores acres, obtundendo destruendi sistendique in
intestinis irritationem, quam mitigandi dolores pau-
cis memoranda veniant pingua ac quasi talia Oleosa,
Lacticinia, it. Adstringentia seu Styptica, & Vulneraria;
de quibus postmodum.

§. XXV.

Quoad secundum ex scopis, illud, quod intestinis
adhæ-

ahæret & aliundè affluit, sine metu *purgabimus*, circumstantiis autem circa purgantia sequentibus probè trutinatis. (α) Non quovis tempore imperamus purgantia, sed ab initio, & quando adhuc vires constant; (β) Dysenteria sit potissimum benigna, non maligna. (γ) Sit sine febre aut inflammatione aliisque gravioribus symptomatibus. (δ) Si lateat, & clam regnet cacochymia (ε) Si ab assumptis aut cruditatibus ventriculi malum originem ducat. Dein humores noxios gradatim temperare conveniet, & foràs ejicere, non quidem potentioribus catharticis, sed blandioribus & paululum *adstringentibus*, vel semel, vel eadem cæteris paribus iterentur, donec sentina morbi sit exhausta & interjectis roborantis ventriculum & particulas noxias ex intestinis & sanguine remonentibus deturbantibusque. Inter pharmaca sufficit *Aloë*, facilè autem cæteris palmam surripit *Rhabarbarum*, quod tutum est, nunc crudum, nunc parum tostum, ut partibus volatilibus exhalatis reliqua substantia interea styptica minus laxet, & *Myrobolani*, quamvis pro quantitate & qualitate eorum, quæ dejiciuntur, varia electio atque præscriptio esse debeant. it. *Rad. Jalapp. Tamarindi, Cassia &c.* & pro ratione circumstantiarum purgantia *mercurialia*, præsertim si bilis nigra purganda ob *mercurii* sc. vim, qui acida ab alcalibus etiam fixissimis segregat, cæterisque corporibus, quibus cum arctè cohæret. Neque etiam, qui purgantium vices gerunt, *Clysteres* nos vocamus cum Helmontio remedia in dysenteriâ belluina, aut peregrina intestinis dicimus, aut emungere è venis cruorem credimus, sed subscribimus, qui illos à contemptu arcent, eosdemque autanodynos atque maximè necessarios judicant,

cant, pro scopo sc. materiam acrem temperandi, dolores mitigandi, proque muciacrioris firmiterque adhærescentis copiâ educendâ. Increbuerunt in hoc affectu utilitatis famâ Clysteres velex *solo lacte crudo*, vel, si opus, *chalybeato c. ovor. vitell. vel album. & syr. rosat. vel Decoctionis fl. chamomill. ros. rubr. cap. papav. fol. hyoscyam. sem. psyll. sumach. &c. aut rad. symph. cum theriac. aut sevo hircin. dissolutis*, speciatim clysteres *terebinthinati*. Conferunt quoque clysmata *consolidantia ex. Decoct. herb. vulnerar. vel jure aut succo cancror. fluviatil. c. Bals. Peruv. ad 3i. c. vitell. ov. solut.* Emetica verò eatenus planè rejicimus, quatenus per illa materia versus intestina superiora & ventriculum invitari, imò planè cogiqueat. Ast nonnunquam in initiis statim movere vomitum nulli dubitamus in subjectis ad vomitum proclivibus, ægrisque eidem facilè auscultantibus viribusque salvis. Fieri potest, si suspicio adsit cacoehymix & humorum in ventriculo molestæ saburræ, si morbus fuerit ab assumtis; vel à veneno, vel à pharmaco maligno, portione eorum adhuc in ventriculo existente; si denique in malignâ contagium inspirando haustum ventriculum saltem adhuc obsideat.

§. XXVI.

Sudoris tam per se, quam diaphoreticis seu sudoriferis provocati in dysenteriâ epidemicâ malignâ in specie habendam esse rationem seriò cum plerisque statuimus. Jubemur certè ejusdem in curâ, quæ in febribus continuis & malignis servari vulgò solet, methodi esse memores. Emendabunt proinde tales dysentericos non solum diaphoretica seu sudorifera, sed & alexipharmaca non parum tribuent, quæ noxios & obnoxios miasmati humores in sanguine stabulan-
tes

tes & vagabundos & intestinis inhærentes emendandi
 vi pollent, simulque peregrini hospitis mores in urba-
 nos coërcent, mitigant, obtundunt, abstergunt. Pro-
 derunt in primis *scordium, scorzonera, contrajerva, bistorta,*
sambucus ejusque rob, sem. citr. & aquileq. bacc. junip. rad.
chin. lign. sassafr. &c. exque his parat. *Aq. simpl. spir. &*
Tinct. Bezoard. Varior. illa potissimum, quam Excell.
 Dnus Præses nostram vocat. Quibus etiam accensen-
 da C. C. f. Δ e, *spir. ejus simpl. & Compos. nec non* Θ vol. U. C.
fossil. & ver. Lap. Bezoard. it. Bol. Armen. Corall. Terr. sigill.
Qdiaphor. f. & comp. Bezoard. min. var. comp. Fl. Aris ejusque
Balsam. juniperin. succinat. aut alio modo parat. Bulveres ppt.
Bezoard. varior. tam rubro, quam albo superbientes colore.
Mithridat. Theriac. atque ipsum opium correct. singulari
 modo exhibitum, cui *Massa quoque pilul. Bezoard. Ex-*
 cell. Dni Præsidis tanto titulo præ aliis, & qui superest,
 digna annumeranda erit.

S. XXVII.

Venæ sectionem circumspicte in hoc morbo esse ad-
 ministrandam, quemadmodum omnes Practici mo-
 nent, sic & nos in eo non sumus difficiles, ut nostrum
 quoque ipsis adjiciamus calculum. Dubitamus, an his
 præsertim in locis imitandus Sydenham in *praxi suâ me-*
dicâ experimental. f. opusc. univers. med. p. n. 226. edit. Lips.
1695. Neque mihi aliud quidpiam, inquiens, incumbere exi-
stimavi, quam ut primûm acres istos humores sectâ venâ im-
mediate revellerem, quo factò insuper reliquam massam con-
temperarem, tum etiam dictos humores per cathartica subdu-
cerem. Nos profectò V^Sionem in utrâque dysenteria
 consultius omittendam, quam temerè instituendam
 ducimus; siquidem difficilius corpus sanguine spiriti-
 busque orbatum malignitati resistere; morbo vero
 E
 inqui-

inquinatum, ob vires per illum imminutas vix & non sine labore convalescereprehendimus. In benignâ frustranea erit, quia causâ maximè in intestinis hæret, quam VSione tollere incassum erit, nec quicquam valet intentio, quæ sanguinis & humorum in ipso contentorum revulsionem notat. In malignâ erit nociva ob allatam causâ, nisi plethora & ætas florens, quæ virium robur, non modò præsens, sed futurum quoque promittunt in morbi principio ad administrandum incitent; sicuti etiam obsequiosi sumus, si fortè sanguinis impetus vehementior urgeat, & subsit maxima inflammatio, dolor intensus, febris cum pulsu pleno & valido.

§. XXX.

Quoad tertium, ut ultimum prosperè attingamus scopum, *adstringentibus*, ut talibus, non citò utimur, neque hæc in principio, nec progressu morbi quicquam valent; sed tum demum usurpare licet, cum fermentum dysentericum probè correctum totum ex corpore eliminatum, seu particulæ illæ acriores jam correctæ & evacuatae fuerint; quia alioquin gravius incurritur malum, ubi retinemus illa, quæ fomitem ulteriori inflammationi obstructionique, & quæ aut vitiando lympham, aut afficiendo genus nervosum (huic in specie inimicæ) occasionem affectibus pravis & symptomatis præbent. Quod si verò nimis aliquandò insequatur fluxus, ægerque haud periculo præ virium defectu careat, adstringentia adhibeantur, ut hoc modo, quantum fieri potest, in casu valdè præcipiti infirmus liberetur, postea aliis restaurandus. Laudantur *Herb. plantago, pimpinella, sanguisorba, lysimachia, potentilla, millefolium, centinodia* seu *polygonum*, præsertim *Polonicum cocciferum*, cujus grana insigniter commendantur, *bursa pastor. Rad. acaciæ, tormentill. filipendul. bistort. Folia querc. Fl. rosar. balaustr. papav. rh. bellid. hyperic. Sem. aquileg. plantag. portulac. nasturt. Mala Cydon, Mespila, Myrtilli, Spong. cynosb. julicorylor. Tunic. int. rubr. castan. & avellan. Gland. quern. Nuc. assat. aut Calyces ppt. N. M. Bol. Armen. Terra sigill. Catechu, Argill. fornac. rubr. seu fumar. cujus decoct. c. lact. chalybeat. non satis laude dignum, etiam in clysteribus remedium; nec rejiciendum ein Stück von einer alten (NB. gerauchten schwarzen) Tobackspfeiffe/*

pfeiffe / ut cujus vim in dolore etiam colico vulgus præstan-
tem novit, *Alabastr. cand. Croc. Iris adstring. Sacchar. Saturn. & Alum*
crud. in vin. rubr. vel lact. vaccin. &c. aliaque, prout necessitas &
gravitas morbi exigunt, diversimodè miscenda, adhibitis simul
memoratis vel aliis præcipitantibus seu absorbentibus alexi-
pharmacis, aut, si opus, aliquo modo abstergentibus. Atque
his ritè adhibitis & mitigato malo, pro restituen dâ tandem o-
mni intestinorum noxâ, in declinatione morbi arcessenda vul-
neraria, quibus nempè hæc abstergantur, consolidentur & pu-
rificetur sanguis. Cavendum verò, ne larga nimis consoli-
dantium, eorumque fortiorum adhibeatur dosis, ne facilè inte-
stina venarumque lactearum obstruendo oscula colicum dolo-
rem lethalem, observatum quondam, inferre potis sit. Com-
modiora ex illis nominamus *Rad. symph. maj. Fl. hyperic. Herb. ve-*
ron. heder. terrestr. pyrol. &c. sanat *lac* sæpius haustum in principio
ferosius abstergendi, quale *caprillum*; in progressu *lactæbulum*
consolidandi & glutinandi fine, aut solitarium, addito tantillo,
ne coaguletur, *sacchari, aut chalybeat, & incoct. rad. symph. maj. & tor-*
mentill. aut hujus loco Lac amygd. dulc. & sem. five emuls. c. aq. chalybeat.
parat. quò melius oleositas acidum involvat, viresque ejus ob-
tundat. Præ ceteris eminent Balsamica, ut *Bals. Fris terebinth.*
it. Peruv. in vomitu inhibendo dysentericis molesto non tantum
egregius, sed intestinis læsis etiam mirè conducens, vel in for-
mâ *pulv. c. sacch. & corall. vel in vitell. ov. dissolut. ad 3ß.* Subveniunt
itidem *Ol. cera, vel ipsa cera in calido juscule soluta, ovum sorbile c. bu-*
tyr. rec. non salit. sumt. gumm. tragacanth. Arab. & sim.

§. XXIX.

Quæis omnibus hætenus recensitis annectenda forent,
quæ specificâ virtute huic morbo opposita dicuntur remedia,
vel quod uni simul, aut eximiè, vel pluribus unâ intentionibus
satisfaciant: item symptomata mitiganda, quorum tanta non
rarò in dysentericis notatur atrocitas, ut subito horum vires
prosteruantur. Verum cum brevitati studeamus, quoad pri-
mum, evolvendi erunt Practici in his enarrandis plerumque
multi, posterius verò judicio & experientiæ prudentis Medici
relinquimus. Unicum tamen tangemus *Tenesmum* ex muco

acri acido intestinum rectum stimulante, symptoma dysenteriae notissimum, molestissimum ac ferme ordinarium, ad quem tollendum, aut comitantem excoriationem aut exulcerationem mundificandam, & consolidandam, præstantius nil occurrit *Bals. Aris terebinth. sive intra sive extra admoto.* Cæteroquin etiam pensi habent *Ol. cer. Lat.*, cui alii substitutum volunt melius *Bals. peruv. Rad. sigill. Salomon. in vino rubr. coct. anoque intrus. Decoct. Verbase. in lacte, fol. querc.*, illud cum spongiâ & linteis multiplicatis, hoc tam cum spongiis, quam in formâ sacculi apponendum, suffitus ano exceptos ex aceto fervente lateri affuso, vel thure & pice super prunam projectis. Ani procidentiam restitunt fomenta varia, quæ inter non infimum *Decoct. irid. fol. querc. parietar. cicer. rubr. fl. verbas. cum aq. ferrarior. vel lacte chalybeat. parat.* ut & minimè contemnendi *asserres querni, probè in furno calefacti pulvere mastich. conspersi*, insidente, quamdiu ferri potest, ægro.

§. XXX.

Ex his itaque omnibus jam enarratis varia remedia composita pro externo pariter ac interno usu concinnanda forent; sed quia & hîc loci prudentis Medici est, formulas pro ratione causarum, circumstantiarum, ætatis atque sexus conditione componere ac variare, sua cuique in his conscribendis relinquitur libertas, quam etiam nobis hoc modo vendicamus. Et quemadmodum omnibus subjectis non omnia conveniunt medicamenta, ita nec omnibus, si symptomatum ægrorumq; idiosyncrasia curam geras, eadem diætâ observari potest. Hæc ergo in præsentî sufficiant.

